

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 13. julija 1864. ~

Gospodarske stvari.

Nadloge s hlevi in štalami.

Iz Istre smo prejeli pismo, v katerem nas prosi neki prijatelj, naj mu svetujemo, kako bi se rešil nadlog, ki jih ima že 13 let s svojo živino. Umen gospodar je, kteremu še nikoli ni na misel prišlo, da je njegovi živini „narejeno“ ali „zacoprano“, kakor si domišljujejo večkrat vražni gospodarji, kateri — kakor nam gospod Skalè pripoveduje — pogostoma hodijo v našo živino-zdravnišnico, da bi jim kaj dali, da bi copernice pokadili ali jih sicer pregnali iz hleva.

Ker mislimo, da bi to, kar hočemo odgovoriti na omenjeno pismo, utegnili tudi mnogim drugim gospodarjem v poduk biti, razglasimo v današnjem listu vprašanje in odgovor.

Tako-le se glasi pismo, ktero res kaže velike nadloge gospodarjeve: „Leta 1851 sem dobil novo štalo, prav lepo in pripravno s tremi oknji: eno proti zapadu, eno proti jugu, eno pa proti severju; okna so velike in morebiti prenizko postavljene; sapa brije skoz nje ravno živini v vamp. Kar imam to štalo, nobena živina se mi dobro ne ponaša v njej. 17 kónj sem imel že, al vsi so mi enako slabo se ponašali. Izprva konj rad jé, dobro hodi in je vesel; sčasoma pa zmiraj manj ješč prihaja, zdaj na to, zdaj na uno nogo šantá in se klavrno drži; vsak mali trud ga vsega polomi. Izprva je štala bila s plošami potaracana, pozneje sem ta tlak odpravil, da je konj na sami zemlji stal. Al vse eno je. Pod strelo začne kopito gnjiti in večidel tudi noge mu nad binceljnóm otekati; z nosa mu voda kaplje (enemu je z obeh nosnic smrkel lil), oči ima motne in solzne. Če pa konja prodam, je prav v enem mesecu drugačen. Sedaj imam zopet štiri leta starega konja; prav lep in vesel je bil. To zimo je bil v štali, večidel brez dela, vsak dan je dobil tri bokale ovsa, sená pa kolikor je hotel; pa je vendar vès vkup zlezal, in večkrat mu je z nosnic kakor jajčji beljak se vžil. Dal sem ga na pašo; domá ga pa postavljám v drugo štalo. S tem se je zopet enmalo popravil, pa vendar vesel le ni, in z nosa se mu večkrat gori omenjeni beljaku podobni smrkel pokaže, nosnici ima včasí umazani, včasí čisti, jé še dosti rad. — V štali mi tudi druga živina ne obstane. Dobil sem iz Kranjskega kravo, ki je domá prav rada jedla, tukaj pa najlepše detelje je le toliko jedla, da je živela; še uši so prišle na-njo. Kupil sem tukaj dve, pa je bilo ravno tako ž njima. Poskusil sem tudi svinje v štalo djati, pa so mi tudi hirale z mladimi vred; praščekov je petero pocrkalo, petero mi jih je klavrnih ostalo. Ko sem dal vse skupaj drugam, so se brž pozdravili, samo svinja dolgo časa ni hotla jesti. — Tudi tri kozé so mi

crknile v tej štali; nič se jim ni poznalo, kaj da jim je bilo; le ozke čeva so bile rumenkaste pri kozah, kakor pri prešičih. Prosim Vas lepo, da mi svetujete, kako naj bi štalo zboljšal, in kako konja ozdravil, da mi smrkov ne bode.“ —

Da je samo hlev kriv vseh teh nesreč, tako je gotovo kakor amen v Očenašu; zakaj kmali potem, ko pride živina, naj si bode konj ali druga živina, iz tega hleva, opomore si in ozdravi se zopet.

Kaj neki pa je krivo v tem hlevu, ki ga naš prijatelj lepega in pripravnega imenuje in je res tudi na videz lep?

Ena in velika napaka so prenizke okna, da sapa živini ravno v vamp brije. Ker so si okna nasproti postavljene, je tedaj preprih velik, ako se pri odprtih vratih okna le nekoliko odpró ali če niso prav trdno zaprte. Živina je vsa prehlajena v tem hlevu; odtod smolika in po dolgočasni smoliki smrkelj, odtod šanta konj itd. Okna morajo vselej nad živino biti, tudi že zato, da jim svitloba ne drega zmiraj naravnost v oči; pa tudi naj se postavijo tako, da ne brije sapa, kadar so odprte, od vseh vetrov skozi okna in vrata.

Da konjem strela pod kopitom gnjije in noge otekajo, je menda to krivo, da živina preveč v gnojnici stoji, ktere se zemlja rada napije. Bolj trdne tla so za to bolje.

Al brž ko ne so še druge napake v tem hlevu, če tudi se hlev vidi lep in pripraven. Kakošen je zid? Je li kamniten ali iz cegla narejen. Če je kamniten, je rad moker, in to je druga velika napaka, ako se s preprihom še strinja mokrota. In kakošne so tla? So se morebiti že zlo napile gnojnice, da potem vedno malo po malo puhti po hlevu nezdravi zrak? Ako je tedaj zid kamniten in moker, dajte ga ometati s cementom (hidravličnim apnom); — ako so tla preveč premočene, izkopajte za čovelj ali še več zemljo in suhe šute od kakega starega zidovja za podlago va-nje nasujte, na to pa ilovice, da se strdijo tla.

Ko je vse to storjeno in vse lesovje v hlevu dobro z vrelin lugom očejeno, zažgite (pa varno, da kaj ne zgorí in da noben človek in nobena živina takrat ni v hlevu) v dobro zaprtem hlevu žvepla, da se zakadí celi hlev in da dva dni zaprt ostane. Potem ga odprite, da se več dni dobro prepriha, in potem ga še pokadite z brinjevim lesom.

Kar se tiče bolnega konja, ki mu z nosa teče, se je bati, da navadna, nedolžna smolika ni že prestopila v kužno. Tak konj se mora ločiti od vseh drugih, dokler mu kaj z nosnic teče. Dobro je, ga na pašo dati, da se mu gnojnica lože izceja: zraven tega naj se zapre vsaki dan celo uro v majhno štalo, v kateri naj se navadna kolofonija sežgè, da vsa štala v

dimu stoji in konj tega smolnatega puha dosti v nos potegne.

To so sveti, ki Vam jih moremo dati. Veselilo nas bode, ako morete jih ubogati, in ako nam ob svojem času naznanite, da je zginila nadloga iz Vašega hleva. Srečni!
Vredništvo.

Gospodarske skušnje.

* Zlomi sadnemu drevju nekoliko mladik — in rodovitno ti bode. — To je nova znajdba; Francozi, od katerih v sadjoreji skor vsaka nova dobra znajdba izvira, so tudi mladike lomiti prvi poskusili in za dobro potrdili. Mladike se lomijo drevesom, ktere nočejo sadu roditi ali pa ga rodijo premalo, zlasti pritlikovcem, ki prosto stojijo in ne pri zidu; pa tudi visokemu drevju se s tem pomaga. Čeravno to tudi breskvam in marelicam dobro pomaga, se je vendar pri hruškah in jabelkih najbolje skazalo. Lomijo se mladike takemu drevju meseca rožnika in julija (malega srpana); lomijo se pa tako, da, kakor je drevo bolj ali manj košato, bolj ali manj nerodovitno, se mu polomi več poletinskih mladik ali pa vse, 2 do 3 pavce od tistega mesta, od kodar mladika poganja. Al mladika naj se ne odtrga ali odreže, ampak le ulomi naj se, da les počí, mladika pa vendar še na koži obvisi in more naprej rasti. Ako se tako le nakrehne veja, se s tem zadržuje, da drevo presilno ne poganja mladice ali brstja; ako se pa odreže, potem še bolj poganja. Spodnje očesa se sicer s tem ulomom poživijo, al da bi brsti bolje poganjali, tega pa ne; le les za sadni zarod bolje začne rasti.

* Kakošna njiva se ovsu najbolje pri-leže?! — Oves spada v tisto vrsto žit, ktere zahtevajo najmanj močne zemlje, in ktero se še dobro sponaša na takem polji, ktero ni več pripravno ne za ječmen, ne za pšenico in ne za rž. Vendar ni varno, da bi gospodar več let zaporedoma na isti njivi oves sejal, ker potem popolnoma izpije zemljo. Ker tedaj oves obilen pridelek donaša, ako gospodar umno vrstí setve na svojih njivah in oves ne vzame jim preveč moči, trdi g. Bodin, vodja reneške kmetijske šole, da je najbolje, ako se oves seje za deteljo, ogeršico ali kakoršnim koli okopavnim sadom (turšico, krompirjem itd.); na taci zemljišcih pride v močno zemljo in bogato pljenja.

Kako štajarsko svilorejno društvo plačuje letos kokone.

Po 1 gold. 10 kr. plačuje take žive kokone (židne mešičke), katerih manj kot 300 vaga 1 funt, — po 1 fl. 5 kr. nov. dn. take, ki jih 300 do 350 vaga 1 funt, — po 1 fl. take, katerih 350 do 400, — po 90 kr. take, ki 400 do 450, — in po 75 kr. take, katerih še več kot 450 vaga 1 funt. — Če so kokoni umorjeni, se deseti del te cene več plača. — Če se vodstvu graškega društva (Direktion des steiermärk. Seidenbauvereines) pošljejo kokoni iz kake druge dežele, plača vsaki funt po 10 kraj. manj.

Nov klic o imenopisji.

Zopet bliža se čas, da bodo šole po Slovenskem izdajale svoje letnike in v teh razstavljale svoje umetniške izdelke — imenskega napčnopisa.

„Novice“ so že večkrat in po vsi pravici grajale zanikernost, da se toliko važna reč, kakor je pravilna pisava lastnih imen oseb in krajev, posebno slovenskih priimkov in rodišč, vse preveč zanemarja, in to ne le po uradniških pisarnicah, temuč še celó po učil-

nicah pravilnega govora in pisa. Z veseljem priznavamo, da njih svarilni glas ni bil „glas vpijočega v puščavi“ — vsaj takim šolam ne, katerim je še kaj mar za ime dobrih in pravičnih šol do vsake narodnosti; pri takih so odpravile že večí del in pri nekterih že skoraj čisto vse napake iz imenopisja. Vendar večina šolskih letnikov žalibog še zmiraj kaže, da možaki, ki imajo to stvar v rokah, še ne poznajo netajljive resnice, da „le národna pisava imén je edino pravilna.“

Vprašamo pa take profesorje, direktorje in inšpektorje: Ako pišete nemške, laške, francozke in vse druge narodne imena po edino pravem njih narodnem pravopisu, zakaj li ne tudi slovenskih? — Kako li more na pr. Nemec ali pa Lah — da izmed tisočerih izgledov podamo le enega — po svoji pisavi ločiti sledeči dve slovenski, vse različni imeni: Košar in Kožar? Nemec piše oboje brez razločka: Koschar; izrekati pa se ta pisava po njegovem (nemškem) pravopisu ne dá drugač, kakor slovenski Košar, ker v vsi svoji abecedi nemščina nima mehke sičnice ž; Kožar-ja tedaj z vsem svojim potrojevanjem enojnega glasa (sch = š) ne more izraziti, tedaj nikakor ne pisati po izreki. In ravno tako tudi Lah ne, ker tudi on v svojem jeziku nima slovenskega glasa ž. Le nevedni Slovenci izrekajo laško: ge, gi kakor svoje: že, ži — na pr.: „bon žorno“, „ažijo“, „žontini“, kakor da bi to poslednje ime izviralo iz — žonte!

Hočete, tujci in potujčenci, li še več in prepričavnejih dokazov, kakor je razloček med glasoma š in ž, da se mnogo slovenskih imen ne dá po nobenem drugem pravopisu prav pisati, kakor po svojem národnem — slovenskem? — Ako jih pa vi le za-se hočete pisati po svojem, pišite jih kakor vam je drago; toda v javne listine: uradniške pisma, krstne liste, šolske letnike in spričala itd. ne vrivajte namesti pravih slovenskih pisav poptujčenih prestrojev. Če pa slovenski pisanih imen ne znate čitati, pripišite jim (med oklepaj) še svoje nemške, laške ali ktere koli prestroje po slišani izreki, na pr.: Čuk (Tschuck, Ciuc).

Kaj pa je šolam storiti, kadar (in to se pogostoma godí) sami starši, sorodniki, varhi učencev ali učenk ali pa tudi že ti poslednji (odrastli) sami terjajo kako tujinsko pisavo svojih imen — in to vkljub vsem vpludnim in pojasnivnim ugovorom šole? Ako jim ne prijenjate, nakopljete si še lahko pravdo in jo zgubite; če pa se jim udaste — pisaje imé po rodotajni terjavi, zasmehuje vas vsak zveden bravec napčne pisave kot nevedneže, ali pa vas graja kot samovoljne spakovavce in zatiravce narodnega pravopisa. Kako v taci pogo-stih primerljajih zavarovati čast svoje pravopisne vednosti in pravičnosti — brez žaljenja nevednih ali rodotajnih terjav? — Na videz je to nemogoče, kajti: „incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdim.“ In vendar je prav lahko — tako-le: Pišite ime po terjavi, koj za njim pa pristavite opombno zvezdico, na pr.: Lucchesig*) in spodej na koncu (znožji) tiste strani lista zapišite vzrok te potujčene pisave, kakor tu zdolej vidite. Taka vse opravičavna opomba se lahko postavi v šolske spričala in letnike, in v poslednjih zadostuje enkrat postavljena za vse zaznamljence — zazvedence. Tako zvě vsak umen bravec, komu gré očitanje nevednosti ali pa rodotajbe.

Ker se že bliža konec letošnjega šolskega leta, in je čas že pred vratmi, da gredó šolski letniki z imeni učencev, učenikov in nadstojnikov iznova v natis; torej živo priporočujemo vsem šolam v resen prevdarek sledeče nasvete:

*) Tako pisan po terjavi (lastni, staršev) itd.